

O IPOTEZĂ PRIVIND IDENTIFICAREA PROPRIETARULUI *VILLA*-EI DIN CARTIERUL ARTIZANAL AL ROMULEI

Sabin POPOVICI

UNE HYPOTHÈSE SUR L'IDENTIFICATION
DU PROPRIÉTAIRE DE LA *VILLA*
DU QUARTIER ARTISANAL DE ROMULA
Résumé traduit par Maria Stochiță

Cet article n'est pas qu'un essai d'identification d'un propriétaire d'une *villa* du quartier des artisans de Romula. C'est tout possible d'être la seule identification d'un propriétaire de *villa* de la Dacie Inferieure. Notre hypothèse c'est fondue sur des plusieurs arguments: la decouvertes d'une tuille avec une inscription dans la toute proximité de la *villa*, une tuille avec unei inscription idéntique avec celle d'un sarcophage de Rome, le caractère italique de cette *villa*, la presence nombreuse d'un doublet funeraire à Porolissum, mais aussi le fait que le sarcophage de Lucius Annius Valerianus de Rome a été decouverte sans être fin, fait qui soutient nôtre hypothèse que le propriétaire de la *villa* n'est pas mort à Rome.

Gh. Popilian qui a decouvert la *villa* soutien nôtre hypothèse sur la base que la tuille a été decouverte dans la proximité de la *villa* dans une nécropole des pauvres, mais l'état matériel du Lucius Annius Octavianus Valerianus n'est pas permissive avec cet enterrement provisoire.

Dans l'opinion de Gh. Popilian le principale manque de nôtre hypothèse est celle qu'ou part du général vers le particulier, en choisant seulement quelque cas comme des analogie, mais les analogies ne peuvent pas en servir comme des arguments.

Mots clé:

doublet funéraire, Lucius Annius Valerianus, Romula, sarcophage, *villa*.

În provincia romană Dacia au fost semnalate de-a lungul timpului mai multe *villae* romane: Redea, Caracal, Deveselu, Vlădila, Hotărani, Scărișoara [Tudor, 1978, p. 68-72]. Dintre acestea doar câteva au fost cercetate exhaustiv: spre exemplu Ciumăfaia (com. Borșa, j. Cluj) [Mitrofan, 1973].

Despre proprietarii acestor *villae* – cu excepția câtorva cazuri, se cunosc puține informații. La Ciumăfaia aceștia erau Aelius Iulianus și P. Aelius Maximus, veterani [ibid., p. 133]. De la Hobîța (lângă Sarmizegetusa romană) provin inițialele L.D.P. [Floca, 1953, p. 746].

În cele ce urmează voi încerca identificarea numelui proprietarului *villa*-ei din cartierul meșteșugăresc al Romulei (azi Reșca, j. Olt).

În a. 1970, în urma cercetărilor din partea de nord a zonei *extramuros* a Romulei, a fost semnalată o nouă *villa* al cărei plan a fost înregistrat în întregime. Munca de degajare a ei a durat până în a. 1974 și a permis precizarea caracterului construcției, cronologia, durata de funcționare și planul ei. *Villa* a fost construită la jumătatea sec. II, refăcută în primele decenii ale sec. III și distrusă, se pare, de carpi pe la 245-246 [Popilian, 1976, fig. 1; Tătulea, 1994, fig. 11].

Planul ei este de formă rectangulară (dimensiuni 26,7 x 23 m) iar zidăria realizată din cărămizi legate cu mortar. Aparține tipului greco-roman, având camerele așezate în jurul unei curți centrale, rectangulare (9,5 x 9 m) cu pavaj de cărămidă. În mijlocul curții se găsea un bazin cu dimensiunile 4 x 0,8 m și o adâncime de 1 m. Curtea centrală era înconjurată de un portic susținut de un *perystil*. Din cauza proastei conservări a edificiului nu putem cunoaște numărul camerelor. Probabil vor fi fost 3 pe fiecare latură. Într-una dintre camere s-au descoperit resturi de stucatură sau tencuială pictată ceea ce dovedește că unele din ele au avut pereții cu fresce. *Villa* mai beneficia de un sistem de *hypocaust*, care însă nu se întindea pe toată suprafața ei [Popilian, 1976, fig. 14]. Sistemul este comun întregii Dacii romane, analogii fiind găsite la Slăveni, Romula, Copăcenii [ibid., p. 221-224].

În nici una din camerele *villa*-ei nu s-au descoperit indicații epigrafice privind proprietarul.

În a. 1973, când nu se încheiaseră cercetările de la *villa* menționată, într-o zonă foarte apropiată de ea, la locul numit „La Poartă”, lucrările agricole au scos la iveală două fragmente dintr-o țiglă comună pentru Dacia sec. II-III. Țigla a fost găsită de o locuitoare din satul Reșca, Joița Ruță. De la ea a fost achiziționată de Prof. Ștefan Chițu, fostul director al Muzeului orașenesc din Caracal care a pus-o la dispoziția lui Dumitru Tudor [Tudor, 1980, p. 639]. În prezent această țiglă se găsește la Muzeul Romanșului din or. Caracal (inv. 7775).

D. Tudor a constatat că cele două fragmente de țiglă fac parte din una și aceeași țiglă, având o lungime de 0,485 m și o grosime de 0,055 m [ibid.]. În partea superioară a țiglei se găsește un text incizat cu un cui metalic în pasta deja arsă. Acest text este încadrat într-un cartuș (0,39 x 0,07 m). Textul are trei rânduri și este scris cu majuscule iar cuvintele sunt separate între ele de mici semne triunghiulare, puțin frecvente în inscripțiile latinești. El apare sub următoarea formă:

D.M.S.L ANNIVS. OCTAVIVS. VALERIANVS
 EVASI. EFFUGI. GPES. ET. FOTVNA. VALETE
 NIL. MIH. VOVICVM. EST. LUDIFIC.

Transcrierea sa este [Tudor, 1980, pl. XI-XII]:

D<eis> M<anibus> S<acrum> L<ucius> ANNIVS OCTAVIVS
 VALERIANVS
 EVASI EFFUGI GPES* ET FORTVNA VALETE
 NI<hi>L MIH<i> VOVICVM EST LUDIFIC<ate alios>

Inscripția este puțin știrbită în rândul al treilea însă acest lucru nu afectează prea mult textul. În text apar unele greșeli de limbă pe care Prof. Dumitru Tudor [1980, p. 640] le pune pe seama copistului. Astfel, în loc de SPES în inscripție apare GPES, în loc de VOBISCVM, în text apare VOVICVM. I.I. Russu a observat asemănarea textului cu un altul de pe un sarcofag de la Roma. El a semnalat acest lucru Prof. Dumitru Tudor care a publicat și acest text în revista *Latomus* sub următoarea formă [ibid., p. 639]:

D<eis> M<anibus> S<acrum> L<ucius> Annivs Octavivs Valerianvs
 Evasi Effugi Spes Et Fortuna Valet
 Ni<hi>l mih<i> voviscvm est Ludificate alios.

În studiul dedicat celor două inscripții în revista *Latomus*, Prof. D. Tudor a demonstrat convingător că textele lor sunt identice. El a ajuns la concluzia că Lucius Annius Octavius Valerianus a fost un italic venit din Roma în Dacia și că moartea l-ar fi surprins la Romula, în Dacia, unde venea sezonier. Această constatare este confirmată și de faptul că pe sarcofagul lui de la Roma apar mai multe scene de viață rurală [ibid., p. 640-644].

Publicând aceste două inscripții identice Prof. Dumitru Tudor nu a stabilit o legătură între conținutul lor și locul descoperirii țiglei mai sus menționate și nici între această ultimă descoperire și *villa* situată în imediata ei apropiere [G. Popilian, 1976, fig. 1; Tătulea, 1994, fig. 8].

După părerea noastră este foarte probabilă identificarea *villa*-ei de la Romula cu una din proprietățile din Dacia (unde venea sezonier) ale lui Lucius Annius Octavius Valerianus. În sprijinul ipotezei, menționez următoarele argumente:

1. În primul rând nu pare întâmplătoare descoperirea țiglei în imediata apropiere a *villa*-ei. Un argument suplimentar ar fi caracterul indubitabil italic al acestui edificiu (curte interioară cu portic și peristil, bazin, paviment din cărămizi, instalație de încălzire) demonstrat de către descoperitorul acesteia, Gh. Popilian [1976].

2. Din punct de vedere al prezenței italicilor în Dacia este semnificativ faptul că membrii gintei Annia, din care făcea parte și personajul nostru, sunt

frecvent întâlniți în inscripțiile din Dacia: o Annia Italica la Apulum, un Annius Saturninus la Potaissa etc. [Kereny, 1901, p. 23].

3. Din faptul că sarcofagul lui Lucius Annius Octavius Valerianus de la Roma nu este finisat pare să rezulte faptul că moartea l-ar fi surprins la Romula unde i s-ar fi depus la mormânt țigla găsită. Rezultă de aici că Lucius Valerianus nu avea domiciliul stabil la Romula dar că venea aici sezonier.

4. Până în prezent în Dacia a fost identificat un singur dublet funerar. Else găsește la Porolissum unde o țință și o dală de piatră sunt gravate cu texte funerare identice [Tudor, 1980, p. 642-644]. Acest dublet funerar se constituie la rândul său într-un argument care susține ipoteza noastră.

Ținând cont de aceste argumente rezultă că Lucius Annius Octavius Valerianus ar fi fost (cu o mare probabilitate) proprietarul *villa*-ei din zona *extra muros* a Romulei.

Coroborând informațiile epigrafice și arheologice cu cele iconografice se poate preciza caracterul mixt al acestei *villa*. De altfel și D. Tudor [1933, p. 3] era de părere că cea mai mare parte a *villae*-lor din Dacia au avut caracter mixt. Acest caracter este dat de dubla sa funcționalitate: economică și de reședință [Baumann, 1983, p. 18].

Caracterul agrar al *villa*-ei în discuție este dat de scenele de viață rurală de pe sarcofagul lui Lucius Annius Octavius Valerianus iar cel meșteșugăresc [Popilian, 1976] de descoperirea în aceeași zonă a mai multor cuptoare ceramice.

Basoreliefurile sarcofagului posibiliului proprietar înfățișează principalele momente ale muncilor agricole: aratul, cultivatul, seceratul, transportul, măcinatul cerealelor, coptul pâinii și scoaterea ei din cuptor [Tudor, 1980, p. 641]. Basorelieful [ibid., pl. XIII] este împărțit în două registre. În primul (lecturat de la stânga la dreapta) se disting un mășlin cu un paner suspendat de o creangă, un om îmbrăcat într-o tunică scurtă care conduce doi boi cu un băț. Urmează un câmp, un alt mășlin, două sclave secerătoare și un personaj într-o tunică scurtă ce ține în mână o cupă și se adresează stăpânului. Acesta din urmă ține două suluri în mâna stângă iar dreapta se află în poziție poruncitoare. Filmul celui de-al doilea registru derulat de la dreapta la stânga înfățișează un car cu boi, încărcat probabil cu cereale și supravegheat de doi sclavi înarmați cu bastoane. Urmează o scenă de măcinat cu râșniță manuală acționată de doi sclavi. Scena finală înfățișează scoaterea pâinii din cuptor. La mijlocul acestor două registre apare încă o dată silueta stăpânului. Este redat foarte înalt în raport cu ceilalți iar prezența sa domină ambele registre. În mâna stângă ține un rulou de papirus iar cu dreapta dă ordine. Este un bărbat cu fruntea dezgolită, îmbrăcat cu o tunică care-i cade până la genunchi. Privirea-i e încrezătoare, calmă [ibid., p. 641-642, fig. 5 b și pl. XIV].

Analogii pentru scenele de pe aceste două registre sunt numeroase pe monumentele romane. Scena aratului o întâlnim pe un monument de la Șeica

Mică [Macrea, 1969, p. 160]. Seceratul este înfățișat revelator în scena CX de pe Columna lui Traian unde soldații romani seceră grâul din regiunea Olteniei în timpul celui de-al doilea război daco-roman [Cichorius, 1896, p. 15]. Scena transportului se întâlnește pe Columna lui Traian, pe cea a lui Aurelian și pe Arcul lui Septimius Severus [Reinach, 1909, p. 146, 268, 323].

Considerăm că *villa* de la Romula își găsește analogii cu alte *villae* cu caracter mixt din Moesia Inferior și în special cea de la Cătalca, specializată atât în ceramică cât și în producția agricolă [Dremisizova, 1969, p. 512].

Descoperitorul *villa*-ei, Gh. Popilian, consideră că aceasta are numai un caracter meșteșugăresc [Popilian, 1976, p. 230], opinie preluată și de V.H. Baumann [1983, p. 20], cei doi cercetători găsind analogii cu *villa* de la Butovo (Bulgaria).

Monumentalitatea construcției acestei *villa* de la Romula și elementele sale componente pledează pentru caracterul său rezidențial (chiar dacă numai sezonier).

Cele prezentate anterior duc către o foarte probabilă identificare a unei proprietăți aparținând unui italic – singura în momentul de față pentru Dacia Inferior.

În Dacia romană predomina proprietatea mijlocie, *villae rusticae* cunoscând o largă răspândire pe văile râurilor mari, grupate în jurul unor localități importante, a castrelor, în zone pitorești sau a unor căi de comunicație.

Villa de la Romula se încadrează printre exploatarea agricole din teritoriul romulens, teritoriu al cărui caracter agricol este subliniat de mulțimea de zeități: Ceres, Flora, Abundentia [Petolescu, Florescu, 1977, p. 15-30] și de numeroasele râșnițe, pluguri, mortuării găsite ca urmare a cercetărilor arheologice [Tudor, 1978, p. 72].

BIBLIOGRAFIE

- BAUMANN Victor H. 1983. *Ferma romană din Dobrogea*. Tulcea.
 CICHORIUS C. 1896. *La Colonne Trajane*. Berlin.
 DREMISIZOVA C. 1969. *Villa romaine en Bulgarie*. Sofia.
 FLOCA Octavian. 1953. „Ferma din epoca sclavagistă romană”.
Materiale și cercetări arheologice, t. I. București.
 KERENY A. 1901. *Die Personennamen von Dazien*. Budapest.
 MACREA Mihail. 1969. *Viața în Dacia romană*. București.
 MITROFAN M. 1973. „*Villae rusticae* în Dacia Superior”. *Acta Musei Napocensis*. X. Cluj.
 PETOLESCU Constantin, Florescu A. (ed.). 1977. *Inscripțiile Daciei romane*, II. București.
 PIPPIDI D.M. ș.a. 1976. *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic – sec. X)*. București.

- POPILIAN Gheorghe. 1967. „Un quartier artisanal à Romula”. *Dacia* (n.s.), X.
- REINACH S. 1909. *Repertoire des reliefs grecs et romains*. I. Paris.
- TĂTULEA Corneliu Mărgărit. 1994. *Romula = Malva*. București.
- TUDOR Dumitru. 1933. *Considerații economice despre sud-estul Olteniei în vremea romană*. București.
- TUDOR Dumitru. 1978. *Oltenia romană*, ed. IV-a. București.
- TUDOR Dumitru. 1980. „Inscription funéraire identique mise au jour à Romula Malva et à Rome”. Extras din: *Latomus. Revue des études latines*, t. XXXIX, fasc. 3, Bruxelles.

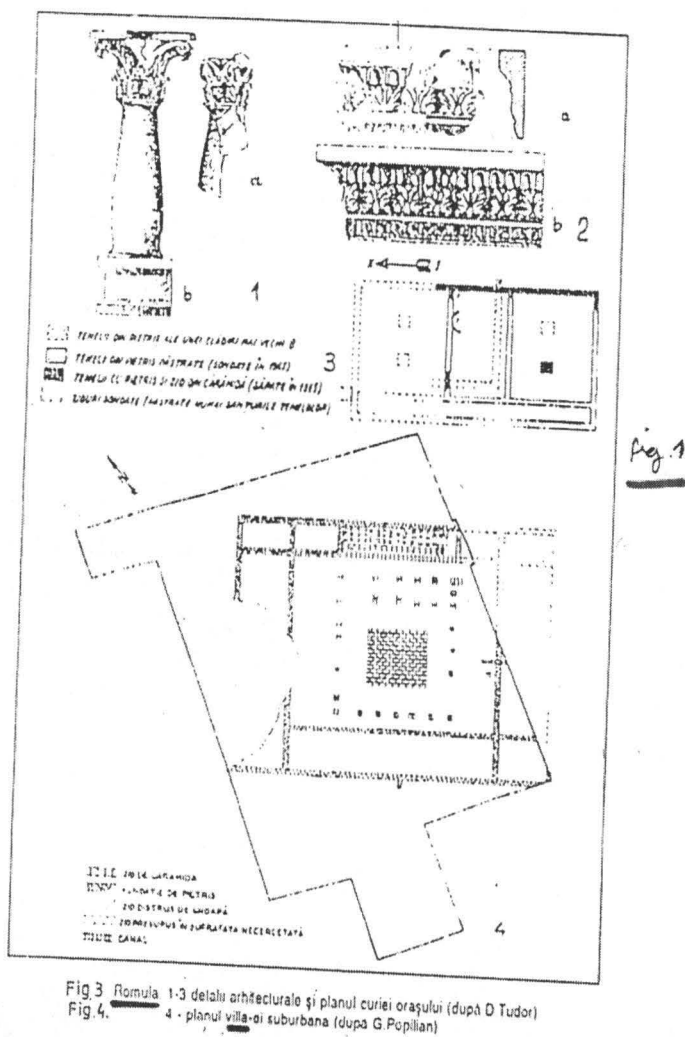

fig 2

Fig. 11. 1-2. Vizi generalizate ale sitei. 1. Legea de la curtea interioara.

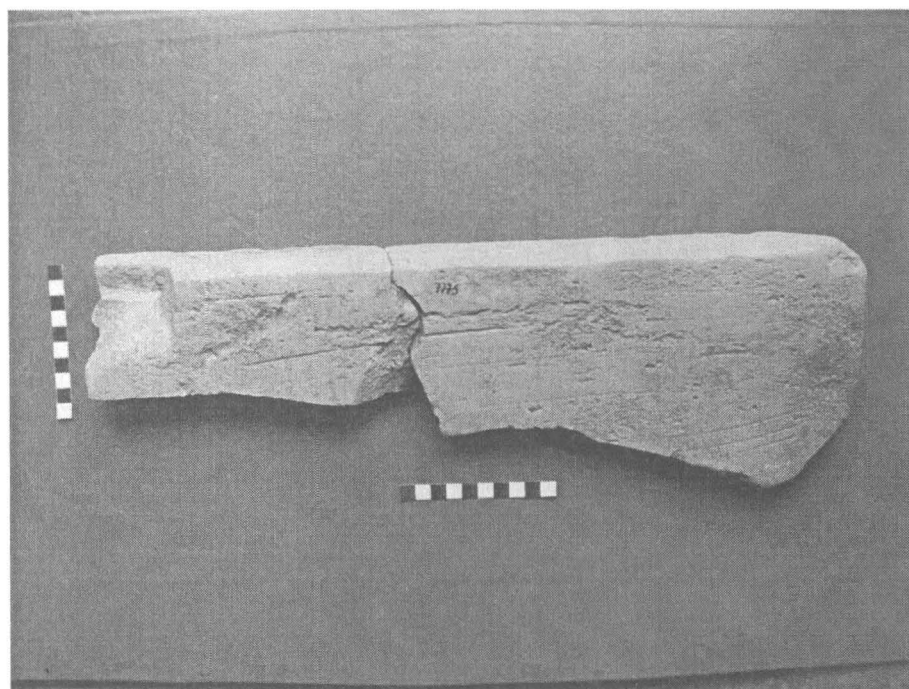
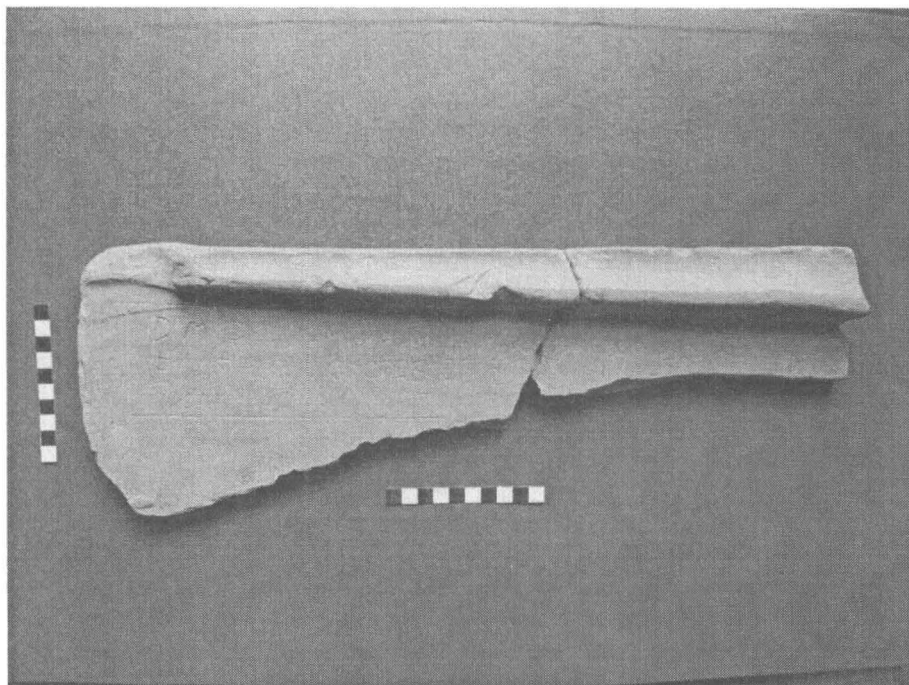

fig. 3a

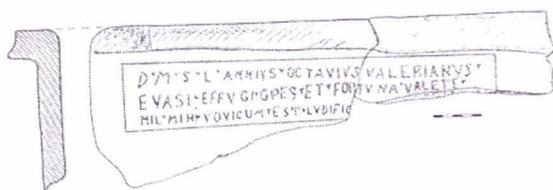

Fig. 2 - Romula Malva. Insule funerare. Muzeu de Cluj-Napoca, Romania

PLANCIE XI

fig. 3b

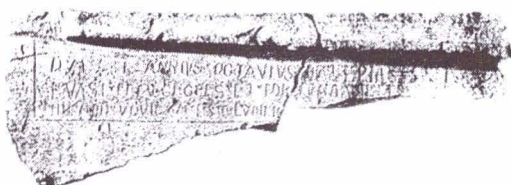

Fig. 1 - Romula Malva. Insule funerare. Muzeu de Cluj-Napoca, Romania

PLANCIE XI

Fig. 3. - Rome, Sarcophage Musée de l'Hôtel de Clugny (Arch. France, Rome)

PLANCHE XII

Fig 5a

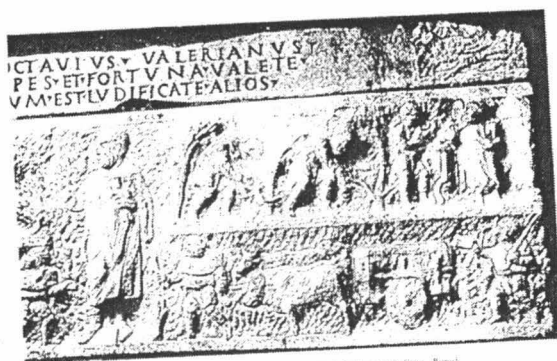

Fig. 4. - Rome, Sarcophage Musée de l'Hôtel de Clugny (Arch. France, Rome)

PLANCHE XIII

Fig 5b